

DAGENS FRÅGOR

Retroaktivitet och rättsosäkerhet. Dagens Nyheter överraskade härförleden med en ledare, i vilken under rubriken »Statens godtycke» åtskilliga kloka och riktiga ord nedtecknats. Bl. a. fäste man sig vid att folkpartiets största tidning indignerat vände sig emot det förhållandet, att staten plötsligt, när den så finner för gott, numera börjat utfärda bestämmelser, som »kastar omkull de förutsättningar som medborgarna tidigare haft att handla efter». Ingen som under av staten godtagna betingelser binder sig för vissa saker — t. ex. gör stora investeringsbeställningar — »vet om samma betingelser kommer att råda den dag de planerade åtgärderna skall verkställas».

Mången torde vid undfåendet av upplysning av denna och liknande beskaffenhet först ha, gnuggande sig i ögonen, ansett nödigt förvissa sig om att detta verkligen stod att läsa på ledareplats i DN. Efter att ha konstaterat att så ostridigt var fallet, måste vederbörande ha sagt sig: — Ja, men detta är ju just kvintessensen av den kritik, som så energiskt riktats emot den av DN och folkpartiet lancerade konjunkturskatten och dess mycket omtalade retroaktivitet. Riktigt!

DN gör i det sammanhanget det i och för sig beundransvärda konststycket att publicera denna långa ledare i det intrikata ämnet utan att ens nämna konjunkturskatten vid namn. En svag tråd bakåt i tiden har tidningen dock spunnit genom ett diskret påpekande att »naturligtvis tillfälliga ingripanden t. o. m. sådana som innebär korrigeringar i efterhand, i vissa lägen är nödvändiga». Vilka dessa »vissa lägen» äro får man beklagligtvis icke veta. (Röstfiske exempelvis?) Den munterhet, som uppsatsen i fråga enligt uppgift spritt i vida kretsar, säges ha något lättat vintermörkret.

Naturligtvis har folkpartiet det svårt med sin konjunkturskatt, även kallad Ohlin-skatten. Tjänstemännen, som man hoppades håva över i massor genom det raska initiativet, ha, sedan man funderat ett ögonblick på saken, reagerat ganska svalt. TCO tillstyrker visserligen »i princip» införandet av en konjunkturskatt men »ifrågasätter», om man bör ge beskattningen retroaktiv verkan.

Just frågan om retroaktiviteten har blivit kungsådran i den ström av remissvar, som nu rinner in till finansdepartementet. Riksskatte-nämnden avstyrker visserligen inte skatten som sådan men anser, att den retroaktiva innebörden av förslaget »är ägnad att inge betänkligheter».

Näringslivets organisationer ha levererat en rad svar av amper beskaffenhet. Retroaktiviteten i förslaget strider mot vedertagna rättsgrundsatser, heter det. Icke minst rederinäringen biter ifrån sig. Den ifrågasatta retroaktiviteten skulle — framhåller man — »skapa en rättsosäkerhet, som kan få mycket allvarliga verkningar för fram-

tiden». Beskattningsinstrumentet betecknas i detta fall som »ett medel i en rent socialiserande riktning». Till de hårda tongångarna från redarehåll knyter sig ett i viss mån pikant intresse så till vida, att professor Ohlin, i varje fall tidigare, bland de traditionellt liberala (men ingalunda folkpartistiska) storredarna i Göteborg anses ha haft några av sina förnämsta supportorer.

Nu är det visserligen riktigt, att folkpartiet officiellt i andrakammardebatten före jul avsvor sig retroaktiviteten — efter att länge ha hållit världen i ovisshet om sin ställning på denna dock ganska fundamentala punkt. Men misstankarna ha nu en gång väckts och det blir förmodligen inte så alldeles lätt för herr Ohlin och hans medhjälpare att göra sig kvitt dem. Och så har man DN att dras med. Den artikel, som apostroferades vid inledningen till dessa rader, har knappast bidragit till att stärka folkpartiets ställning. Ty — börjar folk le i sådana här sammanhang — drar sig respekten undan även inför de skickligaste »tillrättalägganden».

Frågan om konjunkturskattens retroaktivitet utgör emellertid ingen isolerad företeelse. Den måste sättas in i ett större sammanhang. Den utgör blott en del av det som sker i det som synes ske. Den måste ses mot bakgrunden av företeelser i vårt offentliga liv, gentemot vilka all icke-socialistisk åskådning borde spontant och eftertryckligt resa sig. Tyvärr sker icke detta. Bondeförbundets tvekan är känd. Det är den gamla historien om piskan och moroten. Folkpartiet har gjort sin olyckliga extratur men tycks nu i huvudsak ha återvänt till fastlandet, dock med DN, Expressen och några andra företeende underligt kringsnurrande manövrer i havsbandet.

Högern har begagnat situationen att presentera riksdagen en stor motion om rättssäkerheten och den medborgerliga friheten. Från skilda håll — även utanför partiet — har omvitnats, att man här står inför ett väl genomtänkt och omsorgsfullt utformat inlägg i ett ämne, som oemotståndligt kräver allt större uppmärksamhet.

Den enskildes frihet har krympt i vårt land, hävdar högern i denna partimotion. En av de viktigaste av människornas rättigheter, äganderätten, har berövats en stor del av sitt materiella innehåll, något som bl. a. visar sig i att tillstånd numera behövs för att förfoga över egendom. Förr begränsades medborgarens handlingsfrihet av civil- och kriminallag, numera lagstiftar även regeringsmakten på ett omfattande och komplicerat sätt. Högerpartiet kräver en utredning i syfte att stärka rättssäkerheten och den medborgerliga friheten. Förr var den enskilda äganderätten oantastlig, numera är den en av samhället skänkt befogenhet.

Förmodligen kommer årets valsommar — över vilken en ny s. k. engångsinflation kan väntas kasta kyliga skuggor — att domineras av de ekonomiska problemen. Temat har få variationer: löner, priser, skatter. Det skulle dock icke skada, om vid sidan därav något intresse kunde skänkas även den i vårt land alltmera tynande idédebatten. Människan lever dock icke av bröd allena. Idédebatten behöver onekligen en smula nytt bränsle. Högerns partimotion om rättssäkerheten innehåller åtskilligt härav.

Hur komma utskott och kamrar att ställa sig? Insiktsfulla bedömare vilja gärna göra gällande, att vår riksdag »materialiserats» på ett beklämmande sätt de senaste tio, femton åren. Intresset för vad ovanefter är säges vara tämligen obefintligt. Högermotionen om rätts-säkerheten utgör något av ett blodprov på riksdagsmentaliteten i dessa ting. Dess utslag avvaktas på många håll med livligt intresse.

1949 års grupp- 1941 års försvarsutredning uppställde på de värnchefsutredning. pliktigas tjänstgöringstid det kravet, att den skulle medgiva, att fältförbanden efter mobilisering omedelbart — dvs. utan ytterligare utbildning — skulle vara krigsdugliga.

1949 års gruppchefsutredning har under sitt arbete utgått »från det principiella kravet, att alla värnpliktiga omedelbart efter avslutad första tjänstgöring skola vara krigsplaceringsbara i den befattning, till vilken deras utbildning syftat».

I sina utbildningsrapporter rörande utbildningsresultatet under de tre åren 1948—49, 1949—50 och 1950—51 har arméchefen med skärpa framhållit, att utbildningstiden varit otillräcklig och hävdad kravet på försök med omkring 11 månaders första tjänstgöring.

1948 års värnpliktskommitté framlade i januari 1949 förslag till att gruppchefsutbildningen skulle omfatta 11 månader. Reservanten Lindholm ansåg emellertid, att en fortsatt försöksverksamhet borde bedrivas och att resultatet härav borde avvaktas, innan det definitivt fastslogs, att nu gällande (9 månaders) utbildningstid för gruppchefs-eleverna vore otillräcklig.

Den Lindholmska utredningen tillsattes 1949, och efter två års arbete har den konstaterat, att gruppchefeleverna behöva en ökning av tjänstgöringstiden med $8\frac{1}{3}$ vecka, dvs. ca 2 månader. Därtill komma de under 1951 prövade befälsövningarna om 10 dagar för varje repetitionsövning. Utredningens resultat överensstämmer sålunda i princip med vad arméchefen redan tidigare framfört.

Lindholm har emellertid genom sin utredning kommit till uppfattningen, att en rationalisering av utbildningsarbetet inom nuvarande 9-månadersperiod skulle kunna medföra en tidsvinst av ca 130 timmar, dvs. inemot 3 veckor. På grundval härav föreslås alltså en ökning med endast 6 veckor, varigenom den sammanlagda tiden för 1:a tjänstgöringen kommer att uppgå till 310 dagar för till gruppchefs-utbildning uttagna värnpliktiga. Härtill komma befälsövningar om 10 dagar före varje repetitionsövning.

Fullt riktigt har utredningen icke ansett sig kunna studera gruppchefsutbildningen utan att också uppta övriga värnpliktigas utbildning till behandling. Föreslagna rationaliseringsåtgärder beräknas ge tid till viss utbildning i spräng- och mintjänst samt med andrahandsvapen. Förbandsutbildning i bataljons- och högre förband anses emellertid kräva en förlängning för värnpliktiga i allmänhet med 20 dagar.

I jämförelse härmed skulle således gruppcheferna få 20 dagar längre tid än övriga värnpliktiga, förutom befälsövningarna i samband med repetitionsövningarna.

En principiell olikhet föreligger mellan värnpliktskommitténs förslag och den Lindholmska utredningen. Utredningen anser, att utbildning i personlig färdighet måste göras så grundlig, att gruppchefselever erhålla en minst lika god utbildning som övriga värnpliktiga. Men Lindholm anser vidare, att en gruppchef gör sig bättre gällande som ledare, om han behärskar truppföring i grupp än om hans förmåga inskränker sig till att i huvudsak omfatta enbart viss överlägsenhet i tekniskt handhavande av t. ex. vapen. Värnpliktskommittén lade större vikt vid den personliga färdigheten, varigenom gruppchefen skulle kunna bli föregångsman i detta avseende inom sin grupp. Den Lindholmska uppfattningen torde även vara förhärskande inom den militära ledningen.

I fråga om redovisning av tiden söker Lindholm påvisa, att han i jämförelse med 1948 års värnpliktskommitté på sin kortare tjänstgöringstid får ut 1627 effektiva timmar gentemot kommitténs 1576. Härvid bör dock beaktas, att kommittén har 24 % reservtid, vari s. k. inre tjänst ingår. Lindholmsutredningen har däremot infört inre tjänsten inom antalet effektiva utbildningstimmar — en väl så riktig uppfattning. Skulle emellertid dessa 60 timmar läggas till värnpliktskommitténs siffra 1576 skulle slutsiffran stanna på ca 1636 effektiva timmar. Reservtiden har av Lindholm beräknats till 18 %.

Tidsvinsten av effektiv övningstid har beräknats med utgångspunkt från en genomförd rationalisering, grundad på förslag vilkas effektivitet i vissa fall icke ännu utprovats i praktiken. I andra fall äro föreslagna åtgärder redan vidtagna inom armén, innan betänkandet lades fram. Ur effektivitetssynpunkt och sett ur strävan att gruppchefseleverna skola vara krigsdugliga omedelbart efter 1:a tjänstgöringen borde givetvis utbildningstidens längd ha föreslagits ökad med de beräknade 8 veckorna och sedan eventuellt ha sänkts allteftersom föreslagen rationalisering prövats och genomförts. De Lindholmska förslagen äro delvis icke möjliga att genomföra under åtminstone detta år och troligen i vissa avseenden icke inom ytterligare några år. Här krävs nämligen kvantitativt och kvalitativt bättre befäl, förbättrade utbildningsanordningar, ökad ammunitionstilldelning m. m., allt saker som ta tid att genomföra — inte minst beträffande kraven på personalen. Genomförandet av arméchefens förslag till ändrad underbefälsorganisation torde härvid vara ett absolut villkor.

Såsom många gånger varit fallet beräknas utbildningstiden med hänsyn till önskvärda rationaliseringar men icke med hänsyn till det faktiska läget. Neds kärning av tjänstgöringstiden utan att genomföra härför nödvändiga rationaliseringar är tyvärr en ofta av politiker prövad metod vid beräkning av 1:a tjänstgöringstiden. Frågan är om det är rätt att göra så, då man härvid spelar med soldaternas liv som insats. Än en gång kan den amerikanska affischtexten med en krigs kyrkogård som bakgrund bringas i erinran: Let not mans soul cry out... »Had I the proper training.»

I avvaktan på att föreslagna rationaliseringsåtgärder kunnat genomföras, föreslår arméchefen en ökning med ytterligare 10 dagar, dvs. till 320 dagar för gruppcheferna och 300 för värnpliktiga i all-

mänhet. Men om Lindholmsutredningen kommit till slutkravet på 8 veckors förlängning hade ju reservanten Lindholm haft fel! Flera års eftersläpning i fråga om gruppechefernas utbildning hade då varit enda följden.

I sitt yttrande till ÖB framhåller arméchefen, att Lindholmsutredningen innehåller otvivelaktiga förbättringar i förhållande till nuvarande läge. Många beaktansvärda synpunkter rörande utbildningen ha framlagts, men det bör observeras, att dessa i huvudsak överensstämmer med den pågående effektiviseringen av utbildningsarbetet inom armén.

Lindholmsutredningens betänkande synes komma att läggas till grund för propositionen angående ökning av utbildningstiden för de värnpliktiga. Det är ännu ovisst, huru stor ökning av utbildningstiden för de värnpliktiga, som kommer att föreslås.

Det är dock att hoppas, att de militära myndigheternas synpunkter beaktas. Ur personlig synpunkt torde 10 dagar mer eller mindre icke vara av någon betydelse för den enskilde värnpliktige, under förutsättning att övningstiden utnyttjas väl. Är tjänsten intressant och inspirerande rygga icke de värnpliktiga tillbaka ens för flera månaders längre tjänst. Därpå utgör den stora frivilliga anslutningen till arméns fallskärmsjägartjänst ett gott bevis, där ett av kraven är 3—4 månaders längre tjänst än för värnpliktiga i allmänhet.

Även om man inte skall jämföra de norska och danska förslagen om 18 månaders värnplikt med vår 1:a tjänstgöringstid, som enbart avser utbildning, vore det dock betänkligt, om de ansvariga politiska myndigheterna skulle pruta ned de militära önskemålen med 10 dagar, då denna »tidsvinst» under de elva månaderna är teoretiskt konstruerad och bygger på förutsättningar, som för närvarande icke föreligga.

Apotekssocialiserings- 1946 års läkemedelsutredning, som föreslagit apotekens socialisering genom bildande av ett statligt apoteksbolag i stil med AB Svenska Tobaksmonopolet, har råkat ovanligt illa ut. Det är sällan en statlig utredningskommitté lyckas göra remissinstanserna så eniga i sina avstyrkanden som läkemedelsutredningen lyckats med. Anledningen härtill får nog till någon del tillskrivas det faktum, att den förutsättningslöshet, som borde legat till grund för utredningsarbetet, inte respekterats. Kommittén hade fått i uppdrag att undersöka bl. a. om apoteken borde förstatligas och i så fall hur. Den beslöt att förstatliga och satte därefter i gång att undersöka hur. Redan 1947 fattades socialiseringsbeslutet, och sedan höll man på i fyra år för att organisera. Sådant går inte riktigt bra i vårt land, och för det svenska utredningsväsendets egen skull är det viktigt, att man noga fullgör det uppdrag man fått. Det får heller inte förtänkas dem, som berörs av förstatligandet, att de under sådana förhållanden inte ville vara med och »tvinna det rep varmed de skulle hängas». Utredningen har därför haft svårt att få verkligt sakkunnig hjälp i sitt arbete. Medicinalstyrelsen kallar också i sitt avstyrkande remissvar utredningen för en »skiss», vilket inte säger så litet.

Det är givet, att den läkemedelsköpande allmänheten är intresserad av att få så billiga läkemedel som möjligt. Men inte till vilket pris som helst. »Tjugo kronor är mycket pengar för den här medicinen, men det är inte för dyrt, om det räddar livet», brukar det heta. Utredningen anser sig kunna spara ett belopp av en storleksordning på 10 miljoner kronor. Kritiken har emellertid kunnat påvisa, att så många utgiftsposter helt enkelt bortglömts i utredningens ekonomiska kalkyl, att besparingen förbytes i ett underskott på några miljoner kronor. Ändock skulle allmänheten få vidkännas en standardsänkning i form av försämrade service från apoteken. Särskilt blir detta fallet på landsbygden.

Utredningen tänker sig, att läkemedelsindustrien och droghandeln skulle kunna leva kvar och frodas vid sidan om apoteksmonopolet, i hängnet av denna enda inhemska köpare av deras produkter. Emellertid var det först i början av detta sekel, som produktionen av läkemedel gavs fri från den statliga tvångströjan och då med den uttalade avsikten att söka få i gång en egen svensk industri. Det tog några decennier att arbeta fram en sådan, och det är särskilt under de två sista årtiondena, som den kunnat växa sig så stark, att huvuddelen av landets läkemedelsbehov kan tillgodoses med svenska produkter. Det är, och förblir förmodligen, en obesvarad fråga, hur en inhemsk produktion skall kunna fortsätta som nu och expandera, om makten över inköpen förläggs till en av standardiserings- och andra idéer influerad monopolstyrelse. Folkkonjak och folkpunsch må vara, men folkpulver? Samma tvekan om droghandelns framtida möjligheter att förbättra, effektivisera och förbilliga distributionsapparaten behärskar tydligen droghandelns folk, och det är väl förstäeligt.

Sedan remissvaren inkommit, blir det inrikesministern, som har ordet härnäst. I inrikesdepartementet är hr Thunborg statssekreterare, och det var som bekant han, som utredde frågan om oljemonopolet och fick sitt förslag i vederbörlig ordning torpederat. Hr Thunborg har nu fått en ny chans. Vad kommer han att göra, och vad kommer bondeförbundsledaren, hr Hedlund att göra? Ärendet hör obestriddigt till dennes departement och är av sådan vikt, att han knappast kan överlåta det till någon annan regeringsledamot att föredra det. Genom ödets nyck blir här ett tillfälle att taga blodprov på bondeförbundets inställning till socialiseringen.

Måhända blir utgången den, att hela frågan hänskjuts till ny fullständig utredning. Det är säkerligen ur alla synpunkter bäst, om i varje fall frågan om socialisering finge vila ett par decennier framöver, så att den normala verksamheten i branschen får hämta andan ett tag. Utvecklingen står emellertid inte still, och partiella reformer är påkallade. 1946 års läkemedelsutredning framhåller också, att vad resultatet än blir av dess förslag, måste avgiftssystemet för apoteken reformeras. Detta system är otvivelaktigt behäftat med sådana nackdelar, att det lämpligen inte bör få fortbestå oförändrat länge till. Det är ett system, som har inflationen till förutsättning och inte kan fungera under andra ekonomiska förhållanden.

Direkt och indirekt skatt. Folket har i alla tider klagat över de höga skatterna och letat fram syndabockar, vare sig dessa hetat Jösse Eriksson eller Sköld eller något annat. Och även om man insett, att samhället behöver inkomster, som på ett eller annat sätt måste tas ut av medborgarna, har man tvistat om hur bördorna skola fördelas. Det är naturligt, att både klagomålen över höga skatter och debatten om skattesystemets utformning bli allt ivrigare, ju mera samhällets verksamhet och inkomstbehov växer. Att även skattedebatten upplevt en allt intensivare högkonjunktur under efterkrigstiden, är sålunda fullt i sin ordning.

Under den senaste tiden har debatten, delvis i anslutning till långtidsutredningens och skattekommitténs betänkanden, huvudsakligen koncentrerats på frågan om skattebördans fördelning mellan direkta och indirekta skatter. De båda kommittéernas förslag om utredning av frågan har applåderats och kritiserats. Varken partipolitiska åsne-sparkar eller demagogiska klyschor ha saknats, men oftast har visats en ärlig vilja att se förutsättningslöst på problemet. I regel inser man, att samhällets enormt stegrade inkomstbehov förändrat frågeställningen. Endast i undantagsfall avfärdas hela problemet med en enkel hänvisning till »den gamla vänsterståndpunkten» om de indirekta skatternas »orättvisa». Värt att notera är, att utredningskravet numera vunnit anslutning inte bara från SACO och TCO utan även från LO och att sålunda alla de tre stora löntagarorganisationerna här gå på samma linje.

För att förenkla problemet kan man anta, att enighet i stort sett råder om omfattningen av den service, som samhället ett visst år bör tillhandahålla medborgarna. Man bortser alltså från att olika åsikter kunna finnas, huruvida denna service tillhandahålles på mest ekonomiska sätt. Det här aktuella problemet gäller då, i vilken utsträckning man i beskattningen lämpligen skall gå den direkta eller indirekta linjen för att skaffa samhället de inkomster, som behövs för att täcka den givna utgiftssumman. Rent teoretiskt bör man väl kunna välja, vilken kombination man vill av dessa linjer, alltså även bara den ena. Men i praktiken måste man ta hänsyn till verkningarna av olika kombinationer. Dessa måste antas bli olika, om det samlade inkomstbehovet är stort eller litet. Sedan man utrett, vilka verkningarna bli i olika fall, tillkommer värderingen av dem.

Alla äro nog ense om, att ett skattesystem skall vara »rättvist». Det är bara det, att åsikterna gå så isär om, hur ett rättvist system skall se ut. Alla borde väl dock kunna vara ense om, att rättvisan kräver, att två personer i samma ekonomiska läge få lämna i stort sett samma skattebidrag. Nuvarande skattesystem tycks i så fall inte fylla några särskilt högt ställda anspråk på rättvisa, om man får tro vissa beräkningar, som på sin tid gjordes med ledning av den allmänna omsättningsskatten och som tydde på att någon miljard kronor i inkomster inte blev inkomstbeskattad. Det är f. ö. en välkänd iakttagelse, att somliga personers levnadsstandard rimmar så illa med deras deklarerade inkomst, att motsättningen inte kan förklaras enbart med en hänvisning till människors olika förmåga att ekonomisera sin livs-

föring. Det är naturligtvis inte någon tillfällighet, att just löntagargenerationerna stå eniga i sin kritik av den nuvarande ordningen och vilja ha en utredning om lindring av den direkta och ökning av den indirekta beskattningen. Löntagarna, eller i vart fall deras stora massa, ha små eller inga möjligheter att undandra sig sin andel i de gemensamma bördorna. Deras belastning blir därför så mycket hårdare, om andra bidragspliktiga gå fria.

Även på de håll, där man starkast motsätter sig ökade indirekta skatter, är man emellertid mycket angelägen att motivera detta med att man kämpar för en »rättvis» beskattning. Argumenten bruka följa i huvudsak två linjer, dels förnekar man skattefusket förekomst eller anser i vart fall talet därom betydligt överdrivet, dels yrkar man på att samhället skall öka sin kontrollantstab för att omöjliggöra samma skattefusk. I regel argumenterar man inte efter båda linjerna på en gång.

På andra håll betraktar man skattefusket som en allvarlig realitet och befarar en ökad snedbelastning av skattebördorna, ju högre deras totalsumma stiger. Man vill inte medge, att proportionen mellan direkta och indirekta skatter *i och för sig* har med »rättvisan» att göra, utan vill pröva hur en annan kombination än den nuvarande skall kunna utformas och därefter söka bedöma dess »rättvisa». För övrigt pekar man med skattekommittén på att den hastiga och kraftiga stegringen av de direkta skatterna ingalunda följts av motsvarande stegring av de indirekta, varför den tidigare — förmodligen även den såsom »rättvis» betraktade — relationen väsentligt förskjutits. Skattekommittén uppger, att från 1937/38 till 1951/52 de direkta skatterna ökat från 336,3 mkr till 3 243,3 mkr eller nära tiodubblats, medan de indirekta skatterna ökat från 605,2 mkr till 2 364 mkr, dvs. blott fyrdubblats. Relationen mellan direkta och indirekta skatter har alltså under denna tid förskjutits grovt räknat från 1:2 till 4:3.

Har en sådan förskjutning då inga nackdelar? Jo, därom är man tydligen ganska ense, om man får tro å ena sidan de ganska enstämiga kraven på en sänkning av just de direkta skatterna, å andra sidan den försiktige rikshushållarens uttalande, att den direkta beskattningens möjligheter i huvudsak äro uttömda. Även ett sådant uttalande tycks ge vid handen, att en kraftig direkt beskattning anses medföra praktiska olägenheter.

Vilka äro nackdelarna av de höga direkta skatterna? Till en början borde den dåliga *skattemoralen* och riskerna för dess fortgående försämring vara ganska uppenbara. Att skattemoralen är dålig lär efter skattekommitténs utredningar knappast kunna bestridas. Att orsaken härtill inte ligger i skattetrycket utan i en »propagandamyt om de höga skatterna» lär inte kunna förfäktas av någon annan än de, som har en överdrivet pessimistisk uppfattning om svenska folkets förmåga. Och en pessimist tycks föra ordet även när man be- tvivlar, att en sänkning av de direkta skatterna skulle medföra ut- sikter till en förbättring av skattemoralen.

Att *arbetsviljan* kan påverkas av skatterna lär inte heller kunna bestridas. Å ena sidan kan en måttlig skärpning av en låg skatt på-

verka arbetsviljan positivt, resultera i en strävan att neutralisera skatteökningens verkningar genom en inkomsthöjning. Å andra sidan har man att räkna med att, särskilt i ett land med hög levnadsstandard, en stark stegring av en redan förut hög skatt medför betydande risker för en negativ inverkan på arbetsviljan. I sin stora skatteproposition ville Wigforss bagatellisera dessa risker. Han framhöll, att arbetsviljan i mycket hög grad var beroende ej blott av ekonomiska intressen utan även av personliga ambitions- och prestigesympunkter, intresset för arbetet såsom sådant, viljan att göra en insats osv. Man kan undra, om inte propositionsförfattaren här tog alltför starkt intryck av sin egen inställning och alltför liten hänsyn till att majoriteten av det sorglösa svenska folket knappast tillhör den ur en finansministers synpunkt idealiska ideella människotyp, som strävar för strävandets egen skull, för äran eller för det allmännas bästa. Med tanke på arbetstagarnas villighet till merprestationer har källskattesystemet dessutom kommit olägligt, då det klart visat arbetstagaren, hur stor del av hans surt förvärvade inkomst som samhället lägger beslag på. Alldeles särskilt påtaglig är här skatteprogressionens verkningar. Ju högre marginalskatt, desto mindre lockande ter sig naturligtvis den extra kraftansträngningen och desto högre prissatt är den arbetsprestation, som samhället på så sätt riskerar att gå miste om. När Sköld visat sig förstå, att de direkta skatterna inte kunna höjas obegränsat, inser han självfallet också marginalskattens betydelse. Sannolikt var det därför endast ett uttryck för hans bistra skämtlygne, när han på tal om skattekommitténs skattesänkingsförslag menade, att han visserligen kunde tänka sig att sänka de lägre inkomstagarnas skatt, men endast om de högre belastades i motsvarande mån tyngre. Skulle uttalandet vara allvarligt menat, måste det nämligen innebära, antingen att han ansåg en f. ö. tvivelaktig ökning av statens inkomster väga tyngre än en nedgång i den dyrbaraste och mest specialutbildade arbetskraftens prestationer, eller också, att han satte ideologiska »inkomstutjämningsmotiv» framför hänsynen till dessa arbetsprestationers omfattning. Ingendera av dessa båda tolkningar förefaller trolig med tanke på att uttalandet gjordes av den realistiske Sköld.

Även andra olämpliga följder av höga direkta skatters inverkan på medborgarnas arbetsinsats böra uppmärksammas. Tag det fall att en person, i vilken investerats mycket pengar till dyrbar teoretisk specialutbildning, behöver anlita t. ex. en hantverkare eller hjälp till skötsel av hushåll eller barn. För att betala härför måste han eller hon genom arbete i sitt eget yrke tjäna in, inte bara kostnaden för hjälpen utan också sin egen skatt på beloppet. Stiger denna skatt, nås så småningom den gräns, där han eller hon kan konstatera, att det lönar sig bättre att avstå från hjälpen och försöka sig på att utföra arbetet själv i stället för att använda samma tid till arbete i sitt eget yrke. Dras på så sätt t. ex. en läkare från det yrke, där han eller hon är fackman och så väl behövs, kan man nog säga, att där gick mycken och god yrkesutbildning förlorad för folkhushållet.

Redan möjligheten att eliminera de ovan påvisade nackdelarna av

höga direkta skatter skulle givetvis vara en tillräcklig anledning att ändra skattesystemet, så att den erforderliga skatteinkomsten nåddes genom att sänka direkta skatter kompletterades med indirekta skatter. En förbättrad deklarationsmoral skulle — bortsett från att den i och för sig är eftersträvansvärd — medföra ökade inkomster för samhället genom att färre inkomstbelopp undandrogas från beskattning. Och de eventuellt kvarstående skattesmitarna skulle i vart fall få betala de indirekta skatterna. En eliminering av marginals kattens ödesdigra konsekvenser för viljan till ökade eller bibehållna arbetsprestationer skulle i en tid, då på alla områden ropas efter arbetskraft, vara oerhört betydelsefull och därmed också i viss mån neutralisera sin egen inverkan på skatteunderlaget.

Det behövs inte lång eftertanke för att man skall få klart för sig, att ett utbyte av direkt skatt mot indirekt skatt skulle ge en elegant lösning av det numera så svårlösta problemet, hur man skall kunna stärka *sparviljan*. (Här bortses från penningvärdets inverkan.) Man skulle på så sätt kunna definitivt avskryva de flesta sparpremieringsförslag, som framlagts och som ha det gemensamma draget att vara mera välmentade än effektiva. En lyckad biprodukt skulle kanske vara, att samhället kunde spara både pengar till sparsubventioner och arbetskraft till administration av dessa pengar.

Att konsumtionsskatter skulle förbättra sparviljan beror naturligtvis på att högre varupriser på mera umberliga varor skulle vänja folk att tänka sig för både en och två gånger, innan de gjorde ett sådant inköp. Man skulle kanske kunna säga, att ett visst *skattetänkande* skulle aktualiseras, men uppenbarligen ett skattetänkande av ett helt annat slag än det, som enligt otaliga vittnesmål framtvings av de höga direkta skatterna och som tycks föranleda så många ur mera allmän synpunkt ekonomiskt olämpliga investeringar och andra transaktioner.

De kvarstående direkta skatterna borde emellertid kunna anordnas så, att ytterligare fördelar skulle vinnas. En mängd arbetskraft går f. n. åt till att deklarerera, taxera, debitera, uppbära och indriva direkta skatter. I vart fall inom den ram, där inkomstskatterna äro proportionella och inte progressiva, borde man kunna *väsentligt* höja det skattefria minimum och i stället övergå till indirekta skatter. Inkomsttagarna äro inom denna ram så många, att man på så sätt borde kunna *väsentligt nedbringa den personal, som sysselsätts med taxering etc.* av de direkta skatterna utan att på långa vägar behöva motsvarande personalökning för handhavandet av de indirekta skatterna. Varje möjlighet att nedbringa administrationsapparaten bör i dessa tider välkomnas. Taxeringsväsendet borde det oaktat kunna utrustas så, att man kunde skärpa kontrollen över de relativt fåtaliga kvarstående deklarationerna. Samhällets utsikter att få sin del av de icke obetydliga inkomstbelopp, som nu tycks undgå beskattning, borde därigenom ljusna än mer, samtidigt som inkomstskatten borde drabba mera »rättvist» vid en jämförelse mellan å ena sidan anställda och andra med automatiskt kontrollerbara inkomster, å andra sidan övriga inkomsttagare.

Dagens frågor

Både ur den enskilde medborgarens och ur samhällets synpunkt borde alltså stora fördelar kunna vinnas genom en ökad användning av indirekta skatter. Systemet har emellertid självfallet sina risker. Ingående undersökningar fordras för att klarlägga, hur indirekta skatter av olika slag komma att verka. Visserligen har den ökade levnadsstandarden hos folkets stora massa medfört, att även skatter på mera outhärliga varor inte te sig så betänkliga som förr. Men med tanke på bl. a. flerbarnsfamiljerna lär det bli nödvändigt att komplettera sådana skatter med sociala förmåner av något slag. Överhuvud måste man självfallet tillse, att den totala skattebördan avväges så, att man alltjämt tillgodoser principen »skatt efter förmåga». Man måste anta, att det för att tillgodose denna princip befinnes lämpligt att göra inte bara inkomstskatten utan även de indirekta skatterna progressiva, på så sätt att mera outhärliga varor beskattas hårdare än andra. I detta syfte torde en undersökning av konsumtionen i olika inkomstklasser bli nödvändig.

Andra problem, som i detta sammanhang anmäla sig, är t. ex. hur en avsevärd höjning av det skattefria inkomstminimum skall kunna för-
enas med nuvarande kommunalskattesystem.

Inte bara dagens arbetskraftssituation utan än mera den snabbt fortgående förskjutningen av befolkningens sammansättning, så att antalet personer i de »produktiva» åldrarna minskar i förhållande till övriga invånare, manar till krafttag för att öka arbetsinsatserna och spara på den allt dyrbarare arbetskraften. Varje åtgärd i detta syfte måste prövas. En utredning av frågan om direkta och indirekta skatter bör därför utan onödigt dröjsmål komma till stånd.

E. T.